

УДК 94 (477.85/.87):61:369.223.23/.24 “XIX-XX”

МЕДИЦИНА ТА САНАТОРНЕ ЛІКУВАННЯ НА ГУЦУЛЬЩИНІ У XIX-XX СТ.

Клапчук В.М.

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна
E-mail: volodymyr_klapchuk@ukr.net*

В статті наводяться нові матеріали про державну охорону здоров'я, лікарняні заклади, штати медиків та аптекарів на Гуцульщині, характеризується динаміка рівня смертності і розповсюдження епідемій різних хворіб, наводиться інформація про найпривабливіші гуцульські курорти в Польщі.

Ключові слова: Гуцульщина, медицина, курорти, шлунково-кишкові хвороби, холера.

Медичне забезпечення селян на Гуцульщині впродовж багатьох століть залишалось найгіршим у Австро-Угорщині та Польщі. Цим та поширенням епідемій хвороб і була викликана найбільша смертність населення у краї. Незважаючи на важливість цього питання, діяльність медичних закладів, лікарів та аптекарів практично не висвітлена у науковій літературі, окрім досліджень З.Болтарович [1] та І.Коломієць [2]. Про стан медичного забезпечення збереглося надзвичайно мало історичних даних, проте думаємо, що зібрані нами дадуть можливість пізнати проблеми медицини та стан охорони здоров'я населення Гуцульщини.

Метою дослідження є демонстрація наявних даних про забезпеченість Гуцульщини медичним персоналом та стаціонарними лікарняними місцями, динаміку захворювань, народжуваності та смертності населення, проблеми виникнення епідемій тощо.

Для підготовки статті використовувались фондові матеріали Державного архіву Івано-Франківської області, багатьох статистичних та інформаційних довідників, оригінали документів з приватного архіву родини Клапчуків у Делятині.

Перші дані з 1858 р. говорять, що на території Надвірнянського повіту працювало три урядові акушерки, а у селах пологи приймали «баби». Оскільки лікарів у Галичині було мало, державні лікарняні заклади, якими користувались мешканці Гуцульщини, знаходились у Станіславові (лікарня на 120 ліжок, заснована в 1841 р.), Снятині (14 ліжок, 1847 р.) та Коломиї (60 ліжок, 1835 р.). Крім цього, у цих же містах діяли приватні єврейські лікарні: у Станіславові вона була заснована в 1845 р. (20 ліжок), а в Коломиї – в 1854 (15 ліжок) [3, с. 243-267]. Якщо врахувати кількість населення Галичини того часу, можна зрозуміти, що рівень охорони здоров'я був незадовільним.

В 1862 р. у Надвірнянському повіті працювало 4 лікарі: 2 – у Надвірній та по одному – у Середньому Майдані та Делятині. У Надвірній та Делятині працювали також 3 акушерки, діяла лише одна аптека у Надвірній [4, с. 390-404]. В 1874-1877 рр. на Гуцульщині працювали 2 доктори (Надвірна) та 2 магістри (Надвірна, Делятин) медицини, функціонували 2 аптеки (Надвірна, Делятин). Практикували 5 акушерки, з яких чотири у Надвірній та одна – у Делятині [5, с. 464-483; 6, с. 468-476]. У 1884 р. тут згадуються доктори медицини Б. Богданський та Я.Радек,

хірурги М.Фоєрштайн та Ф.Сланіна, акушерки Л.Блау, Ф.Гешвір, Е.Шульзінгер (Надвірна) та Марія Янович (Делятин), аптекарі В.Дзембовський (Надвірна) та Й.Голубович (Делятин) [7, с. 443-463].

Гуцульщина ХІХ ст. була постійно діючим вогнищем епідемій. Так, у с. Криворівня в середині ХІХ ст., від чуми померло більше 1/2 населення. У 1884 р. епідемія тифу спалахнула в с. Яворові Косівського повіту, а на Закарпатті в 1872-1873 рр. – епідемія холери [2, с. 318].

Надзвичайно важкі умови життя були причиною масових захворювань і смертності. За часів Австро-Угорщини смертність в Галичині була найвищою в державі. На це вказувала офіційна статистика. Повсякденне харчування галичанина було недостатнім для підтримання здоров'я та життя, а реєстри смертності свідчили про вражаюче переважання смертності. За 1880-1888 рр. Галичина втрачала щороку 56 тис. чол. У 1878-1882 рр. смертність на Коломийщині складала 42,5 чол./1000 жителів, на Косівщині – 40,1 та на Надвірнянщині – 44,9. Середня тривалість життя становила 27 років для чоловіків і 28,5 – для жінок [8, с. 28]. На медичне забезпечення, незважаючи на такий жалюгідний стан справ, виділялось понад 25,5 % від загальних видатків бюджету воеводства, в т. ч. – 1,8 % – на щеплення, 0,65 – на відрядження лікарів для лікування епідемій, 17,08 – на лікування, 5,32 – на санітарні заклади та 0,66 % – на добродійні заклади [9, с. 274-275].

У Косівському повіті в 1888-1895 рр. вмирало щорічно 2623 чол. [9, с. 50]. Дуже висока смертність була і на Закарпатті. За даними офіційної угорської статистики, в 1894 р. загальна смертність у комітатах коливалась у межах 31,7-36,1, а в 1900 – 25,9-30,1 чол./1000 чол. [2, с. 317]. Особливо часто вмирали діти. Із 238 смертних випадків, зареєстрованих у 1888-1890 рр. у Косівській парохії, 60,9% припадає на дітей до 14 років, а в 1896-1897 – з 115 смертних випадків 57,3% становлять діти, з них 40% – немовлята.

Голод і хвороби були постійними супутниками населення. Через постійне недоїдання широке розповсюдження мали такі хвороби як жовтуха (хвороба Боткіна, гепатит – авт.) і куряча сліпота (авітаміноз А – авт.) [10]. За повідомленням Надвірнянського повітового старости, гуцули жили у важких нужденних умовах, голодували, хворіли туберкульозом та іншими хворобами [11, арк. 2].

Найбільшою в 1893-1894 рр. була епідемія холери. На цьому факті зупинимось детальніше, оскільки про це згадувалось в багатьох виданнях. Епідемія холери в широких масштабах поширилася влітку 1893 р. в Румунії, Угорщині та Наддніпрянщині. Лише в Росії в 1892 р. холера забрала життя понад 215, а в 1893 – понад 25 тис. чол. [12]. Для запобігання перенесення хвороби у Галичину на всіх карпатських переходах було встановлено охорону. Проте, це не перешкодило поширенню епідемії, яку сюди занесли будівельники залізничної колії Станіславів – Керешмезе (Ясіня), що походили з Італії та підтримували зв'язок з батьківщиною.

Наприкінці липня захворів і помер на холеру один робітник у Татарові, а через два дні ще один – у Ямній. Протягом 27 липня – 3 серпня азіатська холера забрала життя 10 робітників. З уваги на це Львівське намісництво вислало у Яблуницю лікарів на чолі з протомедиком Меруновичем, амбулаторні бараки Червоного Хреста і дезінфекційну установку, внаслідок чого жандарми перекрили всі стежки з

Угорщини в Галичину й стали направляти пішоходів у Яблуницю на дезінфекцію [13]. Проте й це не допомогло. Почались смерті і серед місцевих жителів: 8 серпня – у Татарові, а 9 серпня – в Ямній. До 12 серпня холера забрала життя 4 селян [14]. 11 серпня зафіксовано смерть і в містечку Делятин – першим тут помер робітник, проте, незабаром, на холеру почали хворіти та померати міщани та інтелігенція. Це змусило адміністрацію припинити роботу делятинського суду [15].

Тим часом холера забирала нові жертви: 14-18 серпня 1893 р. від епідемії у долині Пруту померло 30 осіб [16; 17], що викликало загальну паніку. З Делятина та курортних місцевостей почали масово виїжджати євреї, інтелігенція та відпочиваючі. На залізниці значно зменшилась кількість будівельників. Багато з них виїхало, навіть не отримавши заробітної плати [18]. Лише через Коломию щодня втікало 40-60 осіб [19]. За неповними даними протягом 19-29 серпня 1893 р. на холеру померло 54 чол., в т.ч. у Делятині – 22, Добротові – 17, Микуличині – 11, Дорі – 2 та у Вороненці, Татарові, Ланчині – по 1 [20].

Посилення епідемії змусило припинити роботу на солеварні в Делятині та будівельні залізничні роботи в цілій долині Пруту [21]. Протягом місяця у Делятині на холеру померло 28 чол. Найбільше жертв викликала холера серед євреїв [22].

Епідемія холери в Галичину прийшла через долину р. Прут – Делятинщину. До кінця серпня 1893 р. вона поширилася вже в 38 селах 17 повітів і спричинила смерть 190 осіб. Та найбільше жертв було в околицях Делятина, оскільки становила понад 52 % усіх жертв Галичини [23]. Нічого дивного, адже в околицях Делятина (понад 20 сіл) працював лише один лікар Б.Богданський. Протягом вересня померло 59 чоловік. За цей час епідемія поширилася майже по всій Галичині і спричинила смерть 510 осіб [24]. В жовтні від епідемії померло 23 чол. [25]. З похолоданням смертність зменшилася і вже 15 жовтня в Надвірнянському повіті вперше не зафіксовано жодної смерті від холери. Проте вже влітку 1894 р. вона з'явилася знову. Однією з перших жертв став посол до парламенту М.Січинський зі Стопчатова [26]. На теренах Надвірнянського повіту холера поширилася на початку вересня, коли у Галичині нараховували вже біля 5 тис. жертв [27; 28]. В 1893 р. особливої похвали при лікуванні хворих на холеру заслужив доктор медицини Б.Богданський, який, не покладаючи рук, рятував земляків, сам також захворів і завдяки великим зусиллям спас себе від смерті [17].

В 1896 р. кілька випадків захворювання холерою з'явились в Дорі та Делятині. В цих же роках місцеве населення хворіло на червінку (дизентерія – авт.): в Надвірнянському повіті в 1891 р. померло 5,78 чол./1000 жителів, в Косівському – 5,71, а в Коломийському 3,07 [29, с. 40-41, 75-78].

Високу смертність давали різні шлунково-кишкові захворювання. На Закарпатті в 1894 р. від них померло 1493 чол., у 1895 – 1506, що становило 20 % усіх померлих від інфекційних хвороб [2, с. 318].

Медичне обслуговування населення було вкрай незадовільним. Окупаційна влада не дбала про охорону здоров'я селян. У кінці XIX ст. на Закарпатті понад 30 % населених пунктів не входило в склад лікарських округів, тобто третина населення була позбавлена медичної допомоги [1, с. 17]. На 20 тис. осіб населення Закарпаття приходилось 0,25 лікаря, 3 акушерки, 0,7 аптек, 0,2 лікарень і 9 лікарняних ліжок [2,

с. 321]. В околицях Жаб'є був лише один лікар [1, с. 17]. В 1896 р. на території Надвірнянського повіту працювала, як для загального стану справ, значна кількість лікарів: 4 доктори медицини у Делятині, Середньому Майдані та Надвірній (два); 10 акушерок, з яких п'ять – у Надвірній, чотири – у Делятині та одна – у Ланчині. Аптекарів, як і раніше було двоє [30, с. 517, 532, 540]. На цей же час у Надвірнянському повіті один лікар припадав на 11916 мешканців, у Коломийському – на 6898, а у Косівському – на 11109 мешканців. На теренах Надвірнянського повіту діяла 1 лікарня з 12 ліжками, в якій щомісячно лікувалось 72 хворих. У Коломийській лікарні з 70 ліжками лікувалось 944 особи [29, с. 17-18, 109-110].

Детальнішу інформацію про охорону здоров'я, в т.ч. по повітах, дають пізніше опубліковані матеріали. Так, в 1903 р. у Надвірнянському повіті було 11 лікарів, 3 ветеринарі, 3 аптекарі та 13 акушерок, у Коломийському, відповідно, – 15, 2, 10 та 31, а в Косівському – 12, 1, 4 та 20. В 1905 р. лікарні діяли у Надвірній (16 ліжок) та Коломій (100 ліжок), в яких оздоровилось понад 1500 осіб [31, с. 58-65].

Великої шкоди здоров'ю місцевого населення наносили венеричні захворювання. Так, в Надвірнянському повіті (загальна кількість населення – 64201 чол.) від сифілісу лікувалось в 1906-1909 рр. біля 1500 чол. Внаслідок цього у Делятині відкрито венеричну лікарню Ходоровського (табл. 1) [29, с. 199-201].

Таблиця 1.

Стан лікування венеричних захворювань

Населений пункт	Кількість населення	Лікувалось в 1907 р.	Прибуло в 1908 р.	Прибуло в 1909 р.	Залишилось в 1910 р.
Делятин	6097	10	30	13	6
Добротів	1375	6	9	5	1
Дора	2370	8	9	13	4
Ямна	925	–	7	10	3
Микуличин	4636	–	–	7	3
Б. Ослави	2821	3	12	17	5
Ч. Потік	1449	1	4	6	1
Заріччя	3088	12	23	28	13

У Косівському повіті у 1906 р. венеричними хворобами хворіло 568 осіб, у 1907 – 481, у 1908 – 348, а у 1909 – 523 особи. У Печеніжинському повіті, відповідно, у 1907 – 514, у 1908 – 494 та у 1909 – 331 особа. Загалом, можна констатувати, що венеричними хворобами на Гуцульщині щороку хворіло понад 1 тис. чол.

В 1908 р. робітники з Буковини занесли червінку (дизентерію). Тоді у Надвірнянському повіті нею захворіло 106 осіб, на Косівщині – 185 [29, с. 45].

Наприкінці 1920-х рр. у галицькій Гуцульщині нараховувалось 43 лікарі, 37 акушерок, 7 зубних лікарів, функціонувало 11 аптек (табл. 2) [32, с. 60; 33, с. 1465-1549]. В 1912 р. у Вижниці відкрито лікарню на 50 ліжок, де працювали 2 лікарі, фельдшер і акушерка [34, с. 134].

Таблиця 2.

Забезпеченість Гуцульщини медичним персоналом

Населений пункт	Лікарі	Акушери	Дантисти	Аптеки
Брустури		1		
Ворохта	3	1		
Гринява	1			
Делятин	5	4	3	1
Жаб'є	4	2		1
Кобаки		1		
Космач	1			
Косів	6	3	1	2
Кути	4	3	1	2
Кути Старі	1	2		
Ланчин	2	1		
Майдан Горішній		1		
Микулечин	1	2		1
Москалівна	1	2		
Надвірна	6	3	2	1
Пасічна	1	1		
Печеніжин	2	2		1
Пістинь		1		
Рожнів	2	2		
Рибне		1		
Смодна		1		
Яблунів	2	2		1
Яремче	1			1
Ясенів Горішній		1		
Всього:	43	37	7	11

Від епідемії тифу, що поширилась у 1923 р., в кожному селі щоденно помирало 8-10 мешканців. Незважаючи на те, що епідемія тривала 1,5 місяця, жоден лікар сюди так і не з'явився [35]. У 1927-1928 рр. на Гуцульщині майже половина дітей вмирала, не доживши року [36, с. 116]. Страшною бідою і надалі були венеричні хвороби. Кількість таких хворих у воєводстві в 1933 р. зросла, порівняно з 1925, на 24% [37, арк. 1]. Протягом року тільки в Косівському повіті до лікаря зверталось з приводу венеричних хвороб 5607 чоловік, в т. ч. 869 дітей [38, арк. 4].

Але не тільки масові епідемічні та інфекційні хвороби знищували людей, часто причиною смерті були запалення легенів, грип, гострий апендицит тощо. З 2061 смертельного випадку, зафіксованого у Косівському повіті в 1930 р., на запалення легенів припадає 219, туберкульоз – 152, дизентерію – 129, інші легеневі хвороби – 46. У 1931 р. в цьому ж повіті зафіксовано 2067 смертельних випадків, з яких причиною 240 були запалення легенів, 162 – туберкульоз тощо [39, арк. 2, 17].

По гуцульських оселях такі хвороби, як висипний тиф та червінка майже не пропадали [40]. Під час епідемії червінки в 1932 р. на Гуцульщині зафіксовано 1555 смертельних випадків [41, арк. 3]. Особливого поширення ці хвороби набували в

голодні роки, коли населення змушене було харчуватися недоброякісною їжею, недостиглими овочами й фруктами, при цьому важко працюючи.

Отже, медичної допомоги, власне, не було. До приватних лікарів, які брали непомірно високу плату, населення не мало змоги звертатися. Тому змушене було само давати собі раду, лікуватися народними засобами та шукати допомоги у знахарів. В 1936 р. в Делятині ординував лікар Й. Матушевський, обслуговуючи, крім Делятина, ще й Яремче, Ланчин та Білі Ослави. Лікар Я. Йоссе в Микуличині обслуговував жителів Микуличина, Ворохти, Татарова та Яблуниці [42, арк. 4]. В 1935 р. у Делятині діяла лікарська допомога для убогих хворих.

Гуцульщина впродовж багатьох століть використовувалась як курортна місцевість, тому питання санаторного лікування було одним з пріоритетів розвитку цього краю. Ще в 1835 р. писалось, що у маленькому містечку Делятин, яке лежить над Прутом поблизу гористих Карпат, влітку збирається велика кількість гостей для вживання «жентиці» і купелі [43, с. 94]. У 1877 р. згадується, що Делятин має соляні купелеві саліни [44, с. 34], які в 1895 р. відвідувала значна кількість відпочиваючих [45, с. 269]. В Яремчі в 1902 р. функціонував водолікувальний заклад, що був у власності і працював під керівництвом лікаря-гідропата М. Градера [46, с. 654].

На Гуцульщині діяло багато санаторно-курортних закладів різного профілю, що принесло їй славу відомого курортного краю. Практично всі кліматичні курорти входили в перелік найкращих у Польщі (табл. 3) [47].

В цілому можна сказати, що медичне забезпечення селян на Гуцульщині впродовж багатьох століть залишалось найгіршим у Австро-Угорщині та Польщі. Саме цим та поширенням епідемій хвороб і була викликана найбільша смертність населення у краї. Лікарів у Галичині було мало; державні лікарняні заклади, якими користувались мешканці Гуцульщини, знаходились у Станіславові (лікарня на 120 ліжок), Снятині (14 ліжок) та Коломиї (60 ліжок). У цих же містах діяли приватні єврейські лікарні на 35 ліжок. В 1874-1877 рр. у Надвірнянському повіті працювали 2 доктори та 2 маїстри медицини, 5 акушерів, функціонували 2 аптеки.

Гуцульщина ХІХ ст. була постійно діючим вогнищем епідемій. Страшна епідемія чуми виникла в середині ХІХ ст. у Криворівні, від якої померло більше половини населення. У 1884 р. епідемія тифу спалахнула і в Яворові Косівського повіту, а на Закарпатті в 1872-1873 рр. – епідемія холери.

Надзвичайно важкі умови життя були причиною масових захворювань і смертності. За часів Австро-Угорщини смертність на Гуцульщині була найвищою в державі. У 1878-1882 рр. смертність на Коломиїщині складала 42,5 чол./1000 жителів, на Косівщині – 40,1 та на Надвірнянщині – 44,9. Середня тривалість життя становила 27 років для чоловіків і 28,5 – для жінок. На медичне забезпечення, незважаючи на такий жалюгідний стан справ, виділялось понад 25,5 % загальних видатків бюджету воєводства, в т. ч. – 1,8 % – на щеплення, 0,65 – на відрядження лікарів для лікування епідемій, 17,08 – на лікування, 5,32 – на санітарні заклади та 0,66 % – на добродійні заклади. У Косівському повіті в 1888-1895 рр. вмирало щорічно 2623 чол. Дуже висока смертність була і на Закарпатті – в 1894 р. вона коливалась у межах 31,7-36,1, а в 1900 – 25,9-30,1 чол./1000 чол. Найчастіше вмирали діти – із 238 смертних випадків, зареєстрованих у 1888-1890 рр. у

Косівській парохії, 60,9 % припадало на дітей до 14 років, а в 1896-1897 – із 115 смертних випадків 57,3 % становили діти, з яких 40 % – немовлята.

Таблиця 3.

Курортні місцевості Гуцульщини

Курортна місцевість	Природні рекреаційні ресурси	Соціально-економічні рекреаційні ресурси	Лікування хвороб	Транспорт
1	2	3	4	5
Буркут	Мінеральна вода, клімат	Купелевий заклад, приватні садиби	Шлунку, легенів, анемії, нервової системи	Найближча залізнична станція – Коломия
Деятин	Кухонні солі, клімат	Купелеві заклади, лікарі, аптека, готелі, вілли та пансіонати, ресторани, поштова установа, телеграф	Ревматизму, жіночих хвороб, нирок, печінки, органів дихання, кровоносних судин	Вокзал на лінії Станіславів – Вороненка
Дора	Клімат	Пансіонати, вілли, поштова установа	Органів дихання	Залізнична станція на лінії Станіславів – Вороненка
Яремче	Клімат, мінеральна вода	Кліматична комісія, водолікувальниця, лікарі, аптека, санаторії, готелі, пансіонати, кав'ярня, кондитерська, ресторани, телеграф, пошта, інфорбюро	Органів дихання, малокрів'я, ожиріння, невротенії, гінекологічних хвороб, ревматизму і артриту	Залізнична станція на лінії Станіславів – Вороненка
Ямна	Клімат	Пансіонати, вілли, ресторани, поштова установа, кав'ярня, кондитерська	Органів дихання	Залізнична станція на лінії Станіславів – Вороненка
Микуличин	Клімат	Лікарі, аптека, санаторії, пансіонати, ресторани, поштова установа, телеграф	Дихальних шляхів, анемії, невроастенії, астми	Залізнична станція на лінії Станіславів – Вороненка
Татарів	Клімат	Лікарі, санаторії, пансіонати, поштова установа, телеграф	Дихальних шляхів, туберкульозу	Залізнична станція на лінії Станіславів – Вороненка
Ворохта	Клімат, мінеральна вода	Лікарі, аптека, санаторії, пансіонати, приватні садиби, пошта, телеграф, міжміський телефон	Туберкульоз легенів, нервові захворювання	Залізнична станція на лінії Станіславів – Вороненка

1	2	3	4	5
Гринява	Клімат	Лікарі, аптека, пансіонати, приватні садиби; поштово-телеграфна установа в Гірському Ясеніві	Дихальних шляхів	Найближчі залізничні станції Заболотів та Коломия
Яблунів, Космач, Слобода Рунгурська	Клімат, кухонні солі	Лікарі, аптека, купелеві заклади, пошта, телеграф, приватні садиби	Дихальних шляхів, анемії	Найближча залізнична станція – Коломия
Косів	Клімат	Лікарі, аптека, купелеві заклади, пансіонати, приватні садиби, пошта, телеграф, міжміський телефон	Нервова система, артрит, органи травлення, ожиріння	Найближчі залізничні станції Заболотів та Коломия
Кути	Клімат (найтепліше місце в Польщі)	Лікарі, аптека, приватні садиби, готелі, пансіонат, ресторани, поштово-телеграфна установа	Нервова система, артрит, ожиріння, органи травлення	Найближчі залізничні станції Вижниця та Коломия

Голод і хвороби були постійними супутниками населення. Через постійне недоїдання широке розповсюдження мали такі хвороби як жовтуха і куряча сліпота. Найбільшою в 1893-1894 рр. була епідемія холери, яка в широких масштабах поширилася влітку 1893 р. і тривала з перервами впродовж кількох років. За цей час від неї померли тисячі людей, але найбільше – у долині Пруту.

В початку 1890-х рр. місцеве населення хворіло на червінку, внаслідок чого на Гуцульщині помирало до 6 чол./1000 жителів. Високу смертність давали різні шлунково-кишкові захворювання – на Закарпатті в 1894-1895 рр. від них щороку помирало до 1,5 тис. осіб. У кінці ХІХ ст. на Закарпатті понад 30% населених пунктів не входило в склад лікарських округів, тобто третина населення була позбавлена медичної допомоги. На 20 тис. осіб населення приходилось 0,25 лікаря, 3 акушерки, 0,7 аптек, 0,2 лікарень і 9 лікарняних ліжок. В цей час зросла кількість медичних працівників у галицькій Гуцульщині: у Надвірнянському повіті 1 лікар припадав на 11916 мешканців, у Коломийському – на 6898, а у Косівському – на 11109 мешканців. На теренах краю діяло дві лікарні на 82 ліжка.

На початку ХХ ст. покращується стан справ на галицькій Гуцульщині. Тут працюють вже 38 лікарів, 17 аптекарів та 64 акушерки. Дві лікарні мали 116 ліжок, де в середньому в рік лікувалось до 1700 осіб. Наприкінці 1920-х рр. загалом у нараховувалось 43 лікарі, 37 акушерок, 7 зубних лікарів, функціонувало 11 аптек.

Великої шкоди здоров'ю місцевого населення наносили венеричні захворювання, внаслідок чого уряд змушений був відкрити у Делятині венеричну лікарню. У 1906-1910 рр. щорічно на сифіліс хворіло до 1200 осіб. В 1908 р. робітники з Буковини занесли червінку, якою захворіло близько 0,5 тис. осіб. В 1912 р. у Вижниці відкрито першу лікарню на 50 ліжок, де працювали 2 лікарі, фельдшер

і акушерка. Від епідемії тифу, що поширилась у 1923 р., в кожному селі щоденно помирало 8-10 мешканців. Незважаючи на те, що епідемія тривала 1,5 місяця, жоден лікар сюди так і не з'явився. У 1927-1928 рр. на Гуцульщині майже половина дітей вмирала, не доживши року. Страшною бідою і надалі були венеричні хвороби. Кількість венерично хворих в 1933 р. зросла, порівняно з 1925, у декілька разів. Але не тільки масові епідемічні та інфекційні хвороби знищували людей, часто причиною смерті були запалення легенів, туберкульоз та дизентерія.

Отже, медичної допомоги, власне, не було. До приватних лікарів, які брали непомерно високу плату, населення не мало змоги звертатися, тому змушене було лікуватися народними засобами та шукати допомоги у знахарів.

Незважаючи на незадовільне медичне обслуговування, Гуцульщина впродовж багатьох століть славилась як курортна місцевість, тому питання санаторного лікування було одним з пріоритетів розвитку цього краю. Вже наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. згадуються соляні купелеві заклади у Делятині та водолікувальний заклад в Яремчі. На Гуцульщині діяло багато санаторно-курортних закладів різного профілю, що принесло їй славу відомого курортного краю, а багато з кліматичних курортів входили до переліку найкращих у Польщі.

Загалом, рівень охорони здоров'я на Гуцульщині був найгіршим у Австро-Угорщині, а, відтак, і в Польщі, Румунії та Чехословаччині, а рівень смертності, – найбільшим. Окрім загальнодержавних захворювань, на Гуцульщині побутували такі інфекційні захворювання як червінка, висипний тиф, венеричні захворювання. Високою була дитяча смертність. Проте, Гуцульщина вирізнялась невичерпними рекреаційними ресурсами, на базі яких функціонувало багато кліматичних курортів з передовою технологією лікування.

Список літератури

1. Болтарович З.С. Народне лікування українців Карпат кінця ХІХ – початку ХХ століття. – К.: Наукова думка, 1980. – 117 с.
2. Коломиец І. Социально-экономические отношения и общественное движение в Закарпатье во второй половине ХІХ ст. – Томск, 1961. – С. 317-321.
3. Handbuch des Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien für das Jahr 1858. – Lemberg, 1860. – S. 243-367.
4. Handbuch des Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien für das Jahr 1862. – Lemberg, 1862. – S. 390-404.
5. Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi na rok 1874. – S. 464-483.
6. Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi na rok 1877. – S. 468-476.
7. Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi na rok 1884. – S. 443-463.
8. Szczepanowski S. Nędza Galicyi w cyfrach. – Lwów, 1888. – S. 28.
9. Rocznik statystyki Galicyi/pod kierunkiem T.Rutowskiego. – Lwów, 1898. – S. 274-275.
10. Батьківщина. – 1888. – 8 червня.
11. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. 370 «Експозитура головного правління Товариства приятелів Гуцульщини у м. Станіслав», оп. 1, од. зб. 9 «Протоколи зборів Надвірнянського відділення експозитури Товариства «Приятелі Гуцульщини», арк. 2.
12. Галичанинъ. – 1893. – 1 грудня.
13. Галичанинъ. – 1893. – 8-9 серпня.
14. Галичанинъ. – 1893. – 13 серпня.
15. Галичанинъ. – 1893. – 17 серпня.
16. Галичанинъ. – 1893. – 18-19 серпня.
17. Галичанинъ. – 1893. – 20 серпня.

18. Галичанинъ. – 1893. – 22 серпня.
19. Галичанинъ. – 1893. – 24 серпня.
20. Галичанинъ. – 1893. – 23 серпня.
21. Галичанинъ. – 1893. – 1 вересня.
22. Галичанинъ. – 1893. – 2 вересня.
23. Галичанинъ. – 1893. – 3 вересня.
24. Галичанинъ. – 1893. – 4 жовтня.
25. Галичанинъ. – 1893. – 5 жовтня – 1 листопада.
26. Галичанинъ. – 1894. – 18 липня.
27. Галичанинъ. – 1894. – 8 вересня.
28. Галичанинъ. – 1894. – 7 жовтня.
29. Sprawozdanie c.k. Krajowej Rady zdrowia o stosunkach zdrowotnych w Galicyi w 1896. – Lwów, 1898. – S. 40-41, 75-78.
30. Schematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi na rok 1896. – S. 517, 532, 540.
31. Podręcznik Statystyki Galicyi / Pod redakcją Dr Tadeusza Pilata. – Lwów : Druk. I Związkowa, 1908. – Т. VIII. – Cześć II. – S. 58-65.
32. Календар «Просвіти» на 1911 рік. – Львів, 1910. – С. 60.
33. Księga adresowa Polski 1929. – Warszawa, 1929. – S. 1465-1549.
34. Історія Гуцульщини / За ред. М. Домашевського. – Чикаго, 1985. – Т. II. – С. 134.
35. Громадський вісник. – 1923. – 28 лютого.
36. Історія міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська область. – Київ : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 116.
37. ДАІФО, ф. 2 «Станіславське воєводське управління. Відділ праці, опіки і охорони здоров'я, 1921-1939», оп. 4, од. зб. 432 «Листування з міністерством соціального забезпечення про ріст захворюваності населення венеричними хворобами, 1935», арк. 1.
38. ДАІФО, ф. 2 «Станіславське воєводське управління. Відділ праці, опіки і охорони здоров'я. 1921-1939», оп. 4, од. зб. 426 «Річні звіти відділу опіки і охорони здоров'я про захворюваність венеричними хворобами населення Станіславського воєводства за 1935-37 рр., 1938», арк. 4.
39. ДАІФО, ф. 2 «Станіславське воєводське управління. Відділ громадської охорони здоров'я, 1921-1932», оп. 5, од. зб. 251 «Річний звіт Косівського повітового лікаря про стан охорони здоров'я в повіті за 1930 р., 1931», арк. 2, 17.
40. Станіславські вісті. – 1937. – 15 серпня.
41. ДАІФО, ф. 2 «Станіславське воєводське управління. Відділ праці, опіки і охорони здоров'я, 1921-1939», оп. 4, од. зб. 425 «Статистичні зведення про природний приріст і інфекційні захворювання населення, про кількість амбулаторій і чисельність медичного персоналу на території Станіславського воєводства, 1934-1935», арк. 3.
42. ДАІФО, ф. 2 «Станіславське воєводське управління, 1921-1939. Президіальний відділ, 1921-1925, відділ громадської безпеки, 1925-1930, відділ безпеки, 1930-1934, громадсько-політичний відділ, 1925-1939», оп. 1, од. зб. 2135 «Політичні і економічні монографії Надвірнянського повіту Станіславського воєводства, 1936», арк. 4.
43. K.W.W. Nad Prucie. Kwartalnik naukowy. – Kraków, 1835. – Tom 2. – S. 94.
44. Pamiętnik Towarzystwa Tatrńskiego, 1877. – Tom II. – Cześć 1. – S. 34.
45. Wielka encyclopedia powszechna ilustrowana. – Warszawa, 1895. – Tom XV. – S. 269.
46. Wielka encyclopedia powszechna ilustrowana. – Warszawa, 1902. – Tom XXXI. – S. 654.
47. Przewodnik zdrojowo-turystyczny na 1931-32 r. / Pod red. H. Piotrowskiego. – Warszawa : Zakład Graficzny B. Padrecki i S-ka z o.o. , 1931. – Wyd. II. – 350 s. + XXXVIII.

Клапчук В.М. Медицина и санаторное лечение на Гуцульщине в XIX-XX вв. / В.М. Клапчук // Ученые записки ТНУ. Серия: История. – 2008. – Т. 21 (60), № 1. – С. 52-62.

В статье наводятся новые материалы о государственной охране здоровья, больничных заведениях, штатах медицинских работников и аптекарей на Гуцульщине, характеризуется динамика уровня смертности и распространения эпидемий различных болезней, наводится информация о популярных гуцульских курортах в Польше.

Ключевые слова: Гуцульщина, медицина, курорты, желудочно-кишечные болезни, холера.

Klapchuk V.M. Medicine and sanatorium treatment in Guzulshyna in XIX-XX centuries/ V.M. Klapchuk // Scientific Notes of Taurida V.Vernadsky National University. – Series: History. - 2008. – Vol. 21(60), No. 1. – P. 52-62.

The article gives new materials about state of health protection, treatment establishments, medicine staff and chemists in Guzulshyna. The dynamic death-rate and spreading of epidemics are characterized here. The information about the most attractive resorts in Poland and Guzulshyna is revealed in the article.

Key words: Guzulshyna, medicine, resorts, gastric-intestinal illnesses, cholera.

Статья поступила в редакцию 18.12.2008 г.